

ЛІТЕРАТУРА

1. *Податковий кодекс України від 02.12.2010 № 2755-VI* — ВР
2. *Ковалишин У. В.* Стан податкової системи України та шляхи її вдосконалення в умовах Євроінтеграції// *Наука й економіка.* — 2008 р. — № 3 (11).
3. PricewaterhouseCoopers «Paying Taxes 2011: The global picture»// study from PwC, the World Bank and IFC <http://www.pwc.com/gx/en/paying-taxes>.

*М. Б. Махсма, канд., екон. наук, доц.,
кафедри управління персоналом та економіки праці,
ДВНЗ «Київський національний економічний університет
імені Вадима Гетьмана»*

МОНІТОРИНГ РІВНЯ ЖИТТЯ СІЛЬСЬКОГО НАСЕЛЕННЯ ЯК ІНСТРУМЕНТ РЕГІОНАЛЬНОЇ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОЇ ПОЛІТИКИ

Курс України на побудову соціально-орієнтованої ринкової економічної системи вимагає забезпечення її населенню рівня життя, що відповідає європейським соціальним стандартам. Сучасний етап розвитку економіки країни характеризується, на жаль, кризовими явищами падіння обсягів національного виробництва, зростанням безробіття, інфляції, і як наслідок, падінням рівня та якості життя переважної більшості населення. Особливо гостро це відчувається серед сільського населення, рівень доходів якого і до кризи дуже відставав від рівня життя жителів міст. Однією з відзнак соціально-орієнтованої економіки є забезпечення державою гідного рівня життя всім верствам населення незалежно від території проживання, статі, інших демо-економічних характеристик. Вирішення проблеми підвищення рівня життя сільського населення сьогодні неможливе без розробки дієвої, сучасної стратегії соціально-економічного розвитку регіонів, і відповідної їй регіональної політики держави у галузі формування доходів селян та підтримки їх рівня життя. Ефективність регіональної стратегії та політики формування рівня життя сільського населення багато в чому залежить від наявності достовірної інформації про доходи і витрати селян, стан ринку аграрної праці, демографічні процеси, соціальне середовище, умови прожи-

вання на селі. Висвітлювати основні закономірності цих процесів і явищ на селі, виявляти проблеми, властиві цій сфері, давати прогностичну оцінку їх розв'язання покликаний моніторинг рівня життя сільського населення.

Загалом під моніторингом розуміють систему послідовного збору даних про явище, процес, які описуються за допомогою певних показників з метою оперативної діагностики стану об'єкта, його дослідження і оцінки в динаміці. МОП пропонує визначати моніторинг як постійний або періодичний перегляд виконання адміністрацією певної програми з метою оцінки поточних результатів, виявлення труднощів, негативних тенденцій і видачу рекомендацій для їх усунення.

З огляду на вище наведені визначення, моніторинг рівня життя сільського населення можна визначити як комплексну державну систему безперервного спостереження за фактичним рівнем життя сільського населення. Основними завданнями моніторингу рівня життя сільського населення повинні бути:

- безперервне спостереження за рівнем життя сільського населення та отримання оперативної інформації про основні показники, що характеризують різні його аспекти;

- своєчасне виявлення змін у рівні життя сільського населення, з метою запобігання його падіння;

- попередження негативних тенденцій, які ведуть до зниження рівня і якості життя селян і розвитку соціальних конфліктів на селі;

- здійснення короткострокового прогнозування формування рівня життя сільського населення;

- оцінка ефективності і повноти реалізації законів та інших нормативних актів щодо формування рівня життя селян, який відповідає європейським соціальним стандартам тощо.

Ці та всі інші завдання моніторингу сільського населення мають вирішуватися як на державному рівні, так і на рівні регіонів країни, враховуючи специфіку їх природного, ресурсного, трудового потенціалів та особливості їх розвитку.

Враховуючи те, що рівень життя сільського населення складна багатогранна категорія, і важко її визначити якимось одним показником, хоча б через те, що немає однастайності серед науковців щодо того, які саме показники включати до узагальнюючого показника рівня життя. Для визначення його рівня з урахування регіональної специфіки, як свідчить і міжнародний досвід і практика вітчизняного статистичного обліку, доцільно застосовувати інтегральні індекси регіонального людського розвитку. В Україні є методика

побудови регіональних індексів людського розвитку, яка передбачає розрахунок інтегральних індексів людського розвитку на основі узагальнюючих індексів за 9-ма аспектами життя людини, в яких враховано 94 індикатори рівня життя [1, с. 27—37]. За цією методикою Держкомстат веде щорічні розрахунки відповідних індексів, які з 1999 р. щорічно публікує у відповідному статистичному бюлетені в розрізі всіх областей України, АР Крим, міст Києва та Сімферополя [11]. Показники людського розвитку наводяться в ньому без поділу залежно від місця проживання. За цим бюлетенем не можна простежити, як відрізняється рівень життя селян від жителів міст, які зміни в ньому відбуваються.

З огляду на необхідність відображення індикаторів рівня життя сільського населення було розроблену спрощену методику розрахунку інтегральних індексів регіонального людського розвитку сільського населення. Наявна статистична база дозволила виокремити лише п'ять аспектів рівня життя сільського населення: демографічний розвиток; розвиток ринку праці; соціальне середовище; матеріальне становище; умови проживання населення. Ще чотири аспекти рівня життя, які застосовуються національною методикою (стан і охорона здоров'я; фінансування людського розвитку; рівень освіти населення; екологічна ситуація), неможливо врахувати в указаний індекс через відсутність статистичної інформації щодо їх показників у регіональному розрізі.

Наприклад, по блоку «стан і охорона здоров'я» необхідні показники: індекс умовного здоров'я; кількість лікарів усіх спеціальностей у розрахунку на 10 тис. населення; кількість станцій швидкої медичної допомоги в розрахунку на 100 тис. населення; кількість потерпілих на виробництві; рівень щеплення дітей до 2-х років проти: дифтерії, кашлюку, поліомієліту, кору; середня тривалість перебування в стаціонарі. Жодного з цих показників не можна знайти у статистичних джерелах серед сільського населення в розрізі регіонів, хоча по населенню в цілому в регіональному розрізі вони є, адже вони використовуються для розрахунку індексу регіонального людського розвитку. Щодо характеристики стану сфери охорони здоров'я на селі по областях можна використати лише інформацію щодо кількості діючих лікарняних закладів та кількості ліжок-місць у них, а також кількості населених пунктів, у яких ці заклади відсутні. Ця інформація наведена в статистичному збірнику «Соціально-економічне становище сільських населених пунктів України» [10]. Зрозуміло, що для аналізу рівня життя селян за аспектом «стан і охорона здоров'я» цієї інформації замало, але і вона в останнє наводилася за 2005 р. Адже вказаний статистичний збірник був виданий

Держкомстатом лише двічі у 2001 р. та 2006 р. Загалом передбачалося проводити обстеження соціально-економічного становища сільських населених пунктів раз на п'ять років, але через фінансову кризу Держкомстат припинив його проведення, і тепер навіть цієї зведеної інформації немає.

Відсутня інформація і про фінансування людського розвитку сільського населення. Годі й шукати інформацію про видатки місцевих бюджетів на охорону здоров'я, освіту, соціальний захист, про співвідношення соціальних витрат Державного та місцевого бюджетів та інших показників, що характеризують вказаний аспект життя селян. Таких даних Держкомстат по сільському населенню в розрізі областей не подає.

Щодо аналізу екологічної ситуації, яка також є важливим аспектом життя населення, показники викидів сірки, азоту, шкідливих речовин від пересувних засобів, питомої ваги скинутої неочищеної води та інших, хоча і наводяться в регіональному розрізі, зокрема, у статистичному збірнику «Довкілля України», втім сільська місцевість у них не виділяється [2].

Слід відмітити, що й за тими п'ятьма аспектами рівня життя, які були покладені в основу спрощеної методики розрахунку індексу регіонального людського розвитку сільського населення, багатьох з показників, які використовуються в якості індикаторів рівня життя національною методикою немає у статистичних збірниках, або вони не виділені у сільській місцевості в розрізі областей. Наприклад, матеріальне становище важко охарактеризувати без даних про грошові доходи та витрати домогосподарств, майнове розшарування населення, рівень і глибину бідності, забезпеченість населення автомобілями, як цього вимагає методика. Ці дані в цілому по Україні та в розрізі регіонів наводяться у статистичному збірнику «Витрати і ресурси домогосподарств України», але сільська місцевість там наведена тільки в цілому без виділення регіонального розрізу [3].

Неможливо знайти дані і про захворюваність сільського населення, про кількість інвалідів, про злочинність, самогубства, кількість ДТП тощо, а це важливі індикатори соціального середовища. Ці та інші дані, що характеризують соціальний захист населення в цілому по Україні, наведені у статистичних збірниках «Соціальні індикатори рівня життя населення» та «Соціальний захист населення України», сільська місцевість у розрізі регіонів в них не виділена. У першому збірнику із соціальних індикаторів по сільській місцевості наведені тільки показники зайнятості, економічної активності та рівнів безробіття як за національною

методологією, так і за методологією МОП [4]. У збірнику ж «Соціальний захист населення України» немає жодного показника по сільській місцевості за регіонами, що напевно свідчить про відсутність достатньої уваги з боку держави до соціального захисту селян [5].

Дуже обмежена інформація і по блоку «умови проживання населення». Зокрема, благоустрій житла, характеризують показники питомої ваги житла обладнаного природним газом, водогоним, каналізацією, центральним опаленням. В останнє по сільській місцевості в розрізі регіонів вони наводилися у 2006 р. у статистичному збірнику «Соціально-економічне становище сільських населених пунктів України». В цьому ж збірнику була і інформація щодо розвитку соціальної інфраструктури на селі. Зокрема, що стосується щільності автомобільних доріг загального користування з твердим покриттям, розвитку комунікаційних мереж (забезпеченість населення телефонами, таксофонами) та інших показників, що характеризують умови проживання сільського населення. За наявною статистичною інформацією за цим блоком можна визначити хіба що забезпеченість населення житлом та його забезпеченість телефонами та таксофонами. Очевидно, що цього дуже і дуже мало для характеристики такого важливого аспекту життя селян, як умови їх проживання.

Разом з тим поряд з відсутністю багатьох важливих індикаторів рівня життя у статистичних збірниках має місце дублювання деяких з них. Наприклад, середньомісячну заробітну плату за видами економічної діяльності та кількістю найманих працівників у сільському господарстві можна побачити у Статистичному щорічнику України, Регіонах України, Сільському господарстві України, статистичному збірнику «Праця України» тощо [6—9]. Дані щодо рівня зайнятості, економічної активності, безробіття є і в статистичному збірнику «Економічна активність населення України» і в «Соціальних індикаторах рівня життя населення України». Дублюються дані і щодо забезпеченості сільських домогосподарств житлом і телефонними апаратами тощо. Це свідчить про недосконалість статистичної бази і необхідність вдосконалення роботи щодо усунення повторення однакових даних у різних статистичних збірниках і розширення в них інформаційної бази по сільській місцевості в розрізі регіонів.

Окремо варто зупинитися і на проблемі постійного скорочення інформації у наявних статистичних збірниках. Так, наприклад, у статистичному збірнику «Регіони України» у 2005 році, було значно більше інформації по сільському населенню порівняно з

останнім його випуском. Так, у першому наводилися показники щодо обсягів і структури сукупних ресурсів та витрат сільських домогосподарств, розміру грошових доходів, індексу Джині, середнього рівня витрат на одне домогосподарство, енергетичної цінності раціону та ін. У «Регіонах» 2009 р. залишилися інформація лише про попит, вивільнення, працевлаштування працівників у сільському господарстві, інформація про обсяги введення житла у сільській місцевості та про забезпеченість селян житлом, телефонами. Викликає занепокоєння, що за короткий проміжок часу зі статистики щезла значна кількість важливих показників матеріального стану селян, що безперечно надзвичайно ускладнює аналіз рівня та якості життя селян.

Поширення бідності серед сільського населення висуває потребу щорічного моніторингу рівня його життя і відображення основних його індикаторів та інтегральних індексів людського розвитку у статистичному збірнику. З цією метою доцільно доповнити наявний збірник «Регіональний людський розвиток» інформацією про диференціацію рівня життя сільського населення. Необхідність цього зумовлена швидкими негативними змінами соціально-економічної сфери села, що супроводжують реформування аграрного сектора (стрімке скорочення чисельності сільського населення, його постаріння, зменшення зайнятості в сільському господарстві, зменшення доходів селян тощо).

Розширення інформаційної бази дало б можливість більш точно оцінювати рівень життя селян за регіонами і своєчасно вживати відповідних заходів щодо його підвищення. Тому доцільно поновити проведення Держкомстатом обстеження стану сільських населених пунктів і публікацію статистичного збірника «Соціально-економічне становище сільських населених пунктів України» з передбаченою періодичністю (раз у п'ять років). Крім того, статистичний збірник «Регіони України» також необхідно доповнити показниками матеріального стану сільського населення, хоча б тими, що наводилися у 2005 р.

Це потребуватиме копіткої роботи та відповідного її фінансування по доповненню ряду статистичних збірників, крім вище названих ще таких, як: «Витрати і ресурси домогосподарств України», «Соціальні індикатори рівня життя населення», «Соціальний захист населення України», «Населення України» та інших відповідними показниками, але без достовірної і достатньої інформації про сучасний стан справ на селі неможливо виявити найгостріші соціально-економічні проблеми того чи іншого регіону, розробити та обґрунтувати заходи спрямовані на усунення

диспропорцій у рівні розвитку сільських територіальних громад, подолати сільську бідність.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Людський розвиток в Україні: 2003 рік (колектив авторів / Щорічна науково-аналітична доповідь / За ред. Е. М. Лібанової. — К.: Ін-т демографії та соціальних досліджень НАН України, Держкомстат України, 2004. — 290 с.
2. Довкілля України 2009. Стат. збірник. — К.: Державний комітет статистики України, 2010.
3. Витрати і ресурси домогосподарств України у 2009 р. Стат. збірник. — К.: Державний комітет статистики України, 2010.
4. Соціальні індикатори рівня життя населення. Стат. збірник. — К.: Державний комітет статистики України, 2010.
5. Соціальний захист населення України. Стат. збірник. К.: Державний комітет статистики України, 2010.
6. Статистичний щорічник України за 2009 рік. — К.: Державне підприємство «Інформаційно-аналітичне агентство», 2010.
7. Регіони України 2010. Стат. збірник. — К.: Державний комітет статистики України, 2010.
8. Сільське господарство України 2009 рік. Стат. збірник. — К.: Державний комітет статистики України, 2010.
9. Праця України у 2009 році. Стат. збірник. — К.: Державний комітет статистики України, 2010.
10. Соціально-економічне становище сільських населених пунктів України. Стат. збірник. — К.: Державний комітет статистики України, 2006.
11. Регіональний людський розвиток. Статистичний бюлетень. — К.: Державний комітет статистики України, 2010.

*С. О. Цимбалюк, канд. екон. наук, доц.,
кафедра управління персоналом та економіки праці,
ДВНЗ «Київський національний економічний університет
імені Вадима Гетьмана*

СОЦІАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ РІЗНИХ СУБ'ЄКТІВ СОЦІАЛЬНО-ТРУДОВИХ ВІДНОСИН У СФЕРІ ОПЛАТИ ПРАЦІ

Основним джерелом конкурентних переваг будь-якого підприємства на внутрішньому та зовнішньому ринках і країни загалом є працівники з їхніми знаннями, вміннями, особистісними